

тивті және міндетті валенттілік байланысы, оның семантикалық валенттіліктегі орны мен маңызы.

Валенттілік теориясында валенттіліктің бірнеше түрлері анықталып, олардың әрқайсысы тіл жүйесінде өзіндік белгілерімен ерекшеленеді. Зерттеу еңбектерінде тілдік бірліктердің арасындағы валенттілік байланысты түрлеріне қарай сан жағынан түрліше топтастыратын пікірлер де бар. Орыс ғалымы А.М. Мурыгина: «... различают валентность логическую, которая отражает отношения между понятиями, представленные в виде логических предикатов и аргументов в структуре высказывания... валентность семантическую, определяющую сочетаемость слов с необходимым количеством элементов, принадлежащих к определенному семантическому классу. Валентность синтаксическую, представляющуюся как обусловленность количества партнеров у носителя валентности и их морфологические формы при построении предложения... Валентность прагматическую, описывающую условия, при которых в процессе конкретной коммуникации говорящий имеет полную свободу выбора при оформлении поверхностной структуры» [1,8] деп, валенттіліктің логикалық, семантикалық, синтаксистік және прагматикалық түрлерін көрсетсе, М.Д. Степанова мен Г. Хельбигтің топтастыруында тек үш түрі ғана аталып, прагматикалық валенттілік көрсетілмейді. Соның ішінде логикалық валенттілікті ұғымдық мазмұнның арасындағы тілдік емес қатынаспен, семантикалық валенттілікті «сөздердің валенттілікті тасушы ретінде белгілі бір семантикалық белгілері бар контекстік сыңарларды талап етуімен», ал синтаксистік валенттілікті ашық позицияларды облигаторлы не факультативті түрде толтыруға құрылуымен байланыстырады [2,19]. Қазақ тіл білімінде зерттеуші Ғ. Хасанов жалпы тіл біліміндегі валенттілік мәселесіне қатысты теориялық тұжырымдарды негізге ала отырып, «тілде валенттіліктің үш түрі бар, яғни заттық-логикалық валенттілік, семантикалық валенттілік, синтаксистік валенттілік» [2,20] деп, оның ішінде семантикалық валенттілікті «лексикалық синтагматиканың бөлігі» ретінде қарастырады.

Валенттілік ұғымының лингвистикалық термин ретінде қолданысқа енген кезден бастап етістіктің синтаксистік байланысын сипаттау үшін қолданылуы валенттіліктің синтаксистік теориясының қалыптасуына ықпал етті. Ал валенттіліктің семантикалық теориясының қалыптасуы мен дамуында Мәскеу семантикалық мектебінің өзіндік орны бар. Бұл бағытта валенттілік теориясының бірқатар мәселелері мен тұжырымдары маңызды сипатқа ие болды. Атап айтсақ, біріншіден, етістікке тән міндетті байланыстардың басқа сөз таптарында да, оның ішінде сын есімдер мен зат есімдерде болатындығы нақтыланды. Екіншіден, сөзге тән синтаксистік байланыстардың міндетті болмайтындығы (әсіресе өзіне әртүрлі факультативтік жағдайларды синтаксистік тұрғыдан бағындыра алатын етістіктерге тән) факультативтік валенттілік ұғымының қалыптасуына негіз болды. Үшіншіден, сөздің синтаксистік қатынастарының оның семантикасымен белгіленетіндігі

анықталды. Сондықтан сөздердің міндетті және факультативті байланыстарының қарым-қатынасын олардың қалыптасуымен де байланысты қарастыруға болады.

Жалпы валенттілік байланыстың факультативтілігі мен міндеттілігін анықтауда валенттілік құрылымдағы актанттардың қызметі негізге алынады. Валенттілік теориясында актант ұғымы предикат сөздің валенттілігін толықтырушы тілдік бірлік немесе мазмұн бірлігі ретінде қолданылады. Бұл терминнің лингвистикалық тұрғыдан жаңа сипатқа ие болып, кең қолданысқа түсуі Мәскеу семантикалық мектебі теориясында синтаксистік және семантикалық валенттіліктердің қарама-қарсы қойылуымен байланысты. Соның негізінде актанттардың семантикалық, синтаксистік түрлері бөлініп көрсетілді. Ал бұған дейін актант ұғымы тек жекелеген, атап айтқанда, француз тілінің синтаксистік теориясында қолданылғаны болмаса, семантикада оның орнына аргумент ұғымы қолданылып келді. Сондықтан валенттілік теориясы актант ұғымының семантикалық бірлік ретінде қызмет аясының кеңеюіне белгілі бір дәрежеде ықпал етті.

Сөздің семантикалық валенттілігі оның актанттарымен толықтырылып, сөз валенттілігін толықтырушы семантикалық актанттар арқылы оның актанттық құрылымы анықталады. Сөздің актанттық құрылымдары оның семантикалық валенттілік құрылымы сияқты семантикалық актанттарының нақты семантикалық сипатына қарай субъект, объект, құрал, мақсат, бағыт т.б. түрлерге бөлінеді. Семантикалық валенттіліктегі сөздердің міндетті және факультативті байланыстары олардың актанттық-валенттілік құрылымдары негізінде айқындалады. Мәселен, С.М. Кибардина *аралау, үтіктеу* етістіктерін екі валентті (*кім нені аралады* немесе *кім нені үтіктеді*), ал құралдың валенттілігі факультативті, ол сөйлемде қимылдың немен орындалғанын нақтылау қажет болғанда ғана көрінетіндігін [3,32] атап көрсетеді. Мысалы: *Ол ағашты (арамен) аралады* немесе *киімді (үтікпен) үтіктейді*. Мұндағы *ара, үтік* актанттарының сөйлем мазмұны үшін айтарлықтай қажетті болмайтыны, яғни бұл сөздерсіз де *аралау, үтіктеу* қимылдарының қандай құралдар арқылы орындалатынының айқындылығы аталған актанттардың валенттілік байланыстағы факультативтілігімен сипатталады.

Валенттіліктің тек етістікте ғана емес, есім сөздердің арасындағы тіркесімділікте де болатындығын анықтап, соның негізінде валенттілікті барлық сөз таптарының әлеуетті қасиеті ретінде қарастырған В.Г. Адмони валенттілік байланыстағы «міндеттілік», «факультативтілік» ұғымдарын «басыңқы», «бағыныңқы» ұғымдарымен байланыстырып: «отношение зависимых частей речи к доминирующим всегда является обязательным, отношение доминирующих к зависимым может быть как факультативным, так и обязательным, это зависит от семантических мотивов» [1,26] деп, бағыныңқы сөз таптарының басыңқы сөз таптарына қатынасы әр уақытта міндетті, ал басыңқылардың бағыныңқыларға қатына-

сының әрі міндетті, әрі факультативті болуын семантикалық уәжбен байланысты түсіндіреді. Соның негізінде валенттіліктің міндеттілігі мен факультативтілігін валенттілік қатынастағы сөз таптарының валенттілік құрылымда негізгі немесе қосалқы актант түрінде жұмсалып қызметімен байланысты анықтауға болады.

Сөздердің валенттілік байланысының міндеттілігі мен факультативтілігі олардың семантикалық және синтаксистік валенттілігінде көрініс табады. Соның ішінде семантикалық валенттіліктің факультативтілігі мен міндеттілігі сөздердің валенттілік байланысында әр уақытта бірдей сипатта болмайтындығы белгілі. Сондықтан сөздердің валенттілік байланысындағы факультативтілігі мен міндеттілігінің семантикалық валенттілікке қатысы да үнемі бірдей дәрежеде болмайды. Валенттілік теориясының жалпы мәселелеріне қатысты ғылыми зерттеулерде валенттілік қатынастың міндеттілігі мен факультативтілігінің семантикалық валенттіліктегі ықпалына байланысты қарама-қайшы тұжырымдардың жасалуын валенттілік байланыстың міндеттілігі мен факультативтілігінің аражігінің, өзіндік белгілерінің толық анықталмауымен түсіндіруге болады. Мұндай пікірлер Ю.Д. Апресян, А.М. Мурыгина т.б. ғалымдардың еңбектерінде кездеседі. Ғалым Ю.Д. Апресянның «семантические валентности слова отличаются друг от друга по степени факультативности – обязательности реализации в тексте» [4,149] деген пікірінің негізінде сөздің семантикалық валенттілігінің міндеттілігі мен факультативтілігінің әртүрлі дәрежесі мәтін арқылы көрініп, мәтін арқылы ерекшеленетіндігі анықталады. Сондықтан семантикалық валенттіліктің міндеттілігі мен факультативтілігін ажыратуда мәтіннің де орнын жоққа шығаруға болмайды. Ғалымның пікірін одан әрі сабақтасақ, семантикалық валенттілік әрі міндетті, әрі факультативті сипатта болуы мүмкін. Бірақ олар сөздің валенттілік құрылымындағы сипаты, тұрақтылығы жағынан өзара ерекшеленеді. Семантикалық факультативті валенттілікте сөздердің валенттілік құрамын белгілі бір орындарда ауыстыруға болады. Зерттеушінің пайымдауынша, бұл валенттілік арқылы сипатталатын жағдаяттармен байланысты. Мысалы, *жуу, жазу, сызу т.б.* әрекеттер құралдың қатысынсыз іске асырылады. Бұл етістіктер үшін құралдық валенттілік міндетті емес. Өйткені арнайы жазу, сызу құралдарынсыз да жазуға, сызуға болады. Мысалы, *әріптерді құмға ағаш таяқпен жазу* немесе *ағаш таяқпен құмға сурет салу*. Ал зерттеуші А.М. Мурыгина «...при глаголе *стирать* валентность инструмента (как и сам участник-инструмент. Автор) является обязательной вне зависимости от того, используется ли при совершении данного действия какое-либо оборудование» [1,30] деп, *жуу, жазу, сызу* етістіктерінің семантикалық валенттілігіндегі мұндай валенттілік байланыстың міндетті болып табылатындығын көрсетеді. Аталған етістіктер арқылы орындалатын қимыл-әрекетке оны іске асырушы нақты бір құралдың қатысу-қатыспауына байланысты Ю.Д. Апресян бұндай етістіктердің

(*жуу, жазу, сызу т.с.с.*) валенттілік байланысын *семантикалық факультативті валенттілік*, ал А.М. Мурыгина *семантикалық міндетті валенттілік* деп қарастырады. Зерттеуші бұл жағдайда орыс тіліндегі *жуу* етістігін талдай отырып, аталған қимылды орындауда арнайы құралдардың (кір жуатын машина немесе тақтайша) қызметін адамның қолы атқаратындығын, соның негізінде *жуу* етістігінің құралдық валенттілігі *қол* зат есімі арқылы іске асырылатындығын атап көрсетеді. Сондай-ақ құрал мен субъектінің (адамның) жұмыс істеу бөлігінің (*қолдың*) арасындағы айырмашылықтар қандай да бір жағдайларда маңызды болғанымен, қарастырылған жағдайда олардың арасында айтарлықтай ерекшеліктердің болмайтындығына да назар аударады. Сондықтан сөздердің факультативті және міндетті байланыстарының аражігін анықтауда семантикалық валенттіліктегі құралдық байланыстың болуы не болмауы негіз етіп алуға болады.

Сөздердің валенттілік қатынастағы факультативтілігі мен міндеттілігі туралы неміс ғалымдары Г. Хельбиг пен В. Шенкельдің тұжырымдары да назар аударуды қажет етеді. Зерттеушілердің пайымдауынша, факультативті валенттілік контекстік белгілердің негізінде тек сыртқы құрылымда ғана пайда болады, бірақ ішкі (түпкі) құрылымда ол міндетті болады. Сонымен қатар көп жағдайда субъект пен предикативтер міндетті, ал объект пен пысықтауыштар әрі міндетті, әрі факультативті түрде болады [5,40].

Жалпы лингвистикалық зерттеулерде семантикалық валенттілікті топтастыру туралы пікірлердің ішінен Ю.Д. Апресянның пікіріне назар аударсақ, ғалым өзінің еңбегінде семантикалық валенттіліктің жиырма бес түрін бөліп көрсетеді. Олар: субъект (*пойыз қозғалады*), контрагент (*спаниелден қорғану*), реципиент (*балаларға беру*), адресат (*президентке мәлімдеу*), нәтиже (*суға айналу*), кезең (*екі айға демалыс*), сан (*екі метрге артық*) валенттілігі т.б. [4,152]. Мысалы, құрал мен заттың валенттілігі: *қара сиялы қауырсынмен жазу*; контрагент пен үшінші жақтың валенттілігі: *фирмадан агент арқылы сатып алу т.б.*

Валенттіліктің семантикалық теориясындағы факультативті және міндеттілік ұғымдары валенттілік құрылымдағы актанттарға қатысты мазмұндық міндетті және факультативті ұғымдарында қолданылады. Актанттың мазмұндық міндеттілігі мен факультативтілігі ұғымы оның ақпараттық маңыздылығын сипаттайды. Соның негізінде мазмұндық міндетті және мазмұндық факультативті актанттар валенттілік қатынаста түрліше анықталады. Бұл туралы А.В. Бондарко: «Содержательно обязательные актанты называют элементы ситуации, необходимые для ее обозначения, при отсутствии которых в сознании слушающего не возникает соответствующего понятия. Содержательно факультативные актанты называют элементы ситуации, входящие в нее, определяющие ее специфику, но не являющиеся обязательными в указанном смысле передачи информации о ней» [6,103] деп жазады.

Мұндай сипаттағы міндетті және факультативті актанттарға тән ортақ белгі: екеуі де жағдаят элементтерін атайды. Ал олардың арасындағы айырмашылық: қандай жағдаят элементтеріне қатысты қолданылуында. Мазмұндық міндетті актанттар тыңдаушының санасында сәйкес ұғымдары жоқ жағдаятты белгілеуге аса қажетті элементтерге қатысты болса, мазмұндық факультативті актанттар жағдаяттың өзіндік ерекшелігін белгілейтін, бірақ ол туралы ақпаратты жеткізуде міндетті болып табылмайтын элементтерге қатысты болады. Бірақ сөздердің семантикалық валенттілік қатынасына екеуі бірдей қатысты болғанымен, міндетті актантқа қарағанда, факультативті актанттар шектеулі түрде қолданылады. Мысалы, белгілі бір затты беру жағдаятында үш міндетті актант (субъект, нысан және адресат) бар. Ал беру жағдаятының уақыты, мақсаты факультативті актант ретінде анықталады. Мысалы, *досына кітап сыйлау; үйін сату; баласына ақша беру* т.б. деген құрылымдардағы *сыйлау, сату, беру* етістіктерінің міндетті актанттары субъект, объект және адресат арқылы сипатталса, факультативті актанттары аталған етістіктер арқылы орындалатын әрекеттің мақсаты (не үшін) және уақытымен (қашан, қай кезде) анықталады. Бұлардың ішінде міндетті валенттілік мағына ажыратушылық қызметімен ерекшеленеді. Соның негізінде семантикалық валенттілік үшін валенттілік байланыстың міндеттілігі әр уақытта маңызды әрі шартты болып табылады. Семантикалық міндетті валенттіліктің шарттылығы мен маңыздылығы мәтін ішінде және мәтіннен тыс жағдайларда да іске асады. Тіл бірліктерінің семантикалық валенттілігіндегі факультативті байланысында бірнеше факультативті актанттардың тек біреуі ғана қолданылады. Семантикалық міндетті және факультативті валенттіліктер бірдей сипатта болмаса да, олар бір-бірімен тығыз байланысты. Ол байланыс валенттілік құрылымдарда факультативті актанттың субъект орнына қолданылуымен және соның негізінде субъектінің құрылымдық факультативтік сипатқа ие болуымен анықталады.

Сөздерді лексикалық тіркесімділігіне қарай топтастыруда тіркесімділік құрамындағы сөздердің

міндетті валенттілік қасиеттері ең басты белгі ретінде алынады. Лексикалық бірліктер семантикалық және синтаксистік белгілерінің негізінде өзара тіркесімділікке түседі. Олардың семантикалық белгілерінің тіркесімділігі лексикалық, грамматикалық белгілерінің тіркесімділігі синтаксистік тіркесімділік деп аталады. Тіркесімділік құбылысы сөздердің белгілі бір грамматикалық формалар мен синтаксистік құрылымдардағы белгілі бір сөздермен қарым-қатынасы, байланысы арқылы анықталса, валенттілік сөздердің бір-бірімен тіркесімділігінің әлеуетті мүмкіндігімен сипатталатын басты белгілерінің бірі болып табылады. Ал сөздердің лексикалық немесе грамматикалық мағыналары негізінде пайда болатын семантикалық валенттілікте олардың валенттілік байланысы басыңқы немесе бағыныңқы сөздердің синтаксистік қарым-қатынасымен үнемі сәйкес келе бермейді.

Сонымен семантикалық валенттілік қатынастағы сөздердің міндетті және факультативті валенттілік байланысы валенттілік құрылымдағы актанттар негізінде анықталады. Сондай-ақ факультативті валенттілік байланысқа қарағанда, міндетті валенттілік байланыс семантикалық валенттілік үшін қажетті әрі шартты болып табылады.

1. Мурыгина А.М. Семантика валентностей многозначных глаголов (на материале английских глаголов движения). АКД. - Москва, 2003.
2. Хасанов Ф. Қазақ тілінің лексикалық синтагматикасы: Докт. дис. авторефераты. - Алматы, 2009.
3. Кибардина С.М. Основы теории валентности. - Вологда, 1979.
4. Апресян Ю.Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка. - Москва, 1974.
5. Разова Е.В. Семантика и валентность глаголов разрушения в современном немецком языке. - Вологда, 2003.
6. Теория функциональной грамматики/Под ред. А.В. Бондарко и другие. - СПб: Наука, 1992.

В статье рассматриваются факультативность и обязательность валентных связей, функции актантов при определении этих отношений в семантической валентности.

Optionality and compulsion of semantic valency

In clause optionality and compulsion of valent communications, functions of actants are considered at definition of these the attitude in semantic valency.

Д. М. Темирова

ДИНАМИКА ИЗМЕНЕНИЯ ЯЗЫКОВОЙ СИТУАЦИИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Как следует из «Словаря социолингвистических терминов», языковая ситуация – это контекст реального использования языка в обществе; совокупность языков, форм существования языка, территориальных и социальных диалектов, койне, жаргонов, функционирующих в данном административно-тер-

риториальном объединении (в этнической общности) в определенный исторический период [1, с. 278].

Действительно, история Республики Казахстан насыщена событиями, сыгравшими не последнюю роль в формировании современной языковой ситуации Казахстана. По воле судьбы казахский язык был

стеснен в своем распространении в связи с расширением функций русского языка. Влияние России практически на все сферы жизнедеятельности казахов на протяжении почти трех столетий не могло не повлечь за собой проникновение русского языка в жизнь и мышление современных этнических казахов. Все эти процессы исследовались нашими учеными. Так, Э.Д. Сулейменова пишет, что на формировании разнообразной и сложной этноязыковой ситуации Казахстана самым непосредственным образом сказались процессы, сопровождавшие присоединение Казахстана к России (1731 – 1865 гг.). Неоднократный пересмотр государственных границ; особенности государственно-политического устройства досоветского, советского и постсоветского периодов и события последних лет, имевшие чрезвычайные последствия для всех народов страны; кардинальные преобразования всей общественной системы, модернизация общества и экономики независимого Казахстана влияли на языковую ситуацию. Наиболее значимыми, по мнению Э.Д. Сулейменовой, являются:

- изъятие в ходе аграрной столыпинской реформы более 30 % общей земельной площади, выселение казахов и заселение ее переселенцами из различных губерний России и Украины, в результате которых сформировались большие славянские этнические группы переселенцев на северо-западе, севере, востоке и юго-востоке страны;

- демографическая катастрофа 1929 – 1933 гг., сократившая население республики в 2,4 раза и в немалой степени способствовавшая превращению казахов в этническое меньшинство на своей исторической территории вплоть до 1966 г.;

- массовая депортация в Казахстан репрессированных народов в предвоенные годы;

- миграционные потоки народов, этническая депортация и эвакуация населения в военные и послевоенные годы, оргнабор в промышленность;

- освоение целинных и залежных земель, повлекшее кардинальные изменения качественного и количественного состава населения страны, (напр., численность русского населения в эти годы выросла на 21 % (с 1 279 979 до 3 974 229 человек), а доля казахов сократилась на 24,7 % (с 3 713 394 до 2 794 966 человек), что привело к уменьшению численности казахского населения до 30,0 % и увеличению удельного веса русского населения с 19,9 % до 42,6 % - прим. Э.Д. Сулейменовой);

- миграционный массовый отток населения в 1970 - 1979 гг., приведший к тому, что отрицательное сальдо казахов превзошло миграцию в 1979 – 1989 гг. в 2,2 раза, а у русских в 1,9 раза (прим. Э.Д. Сулейменовой);

- возвращение в годы суверенитета русско-славянского и немецкого населения на историческую родину, во время которого эмиграция составила более двух миллионов русских и полумиллиона немцев и привела к снижению численности населения страны и доли в нем данных народов;

- наконец, геополитические изменения, сопровождавшие переход от СССР к СНГ, обусловили изменение самой концепции государственности, в том числе роли этнонационального элемента в общественной жизни и государственно-политическом устройстве, и ярко выраженное стремление к возрождению этнических языков и культур [2, с. 14-15].

После обретения суверенитета в постсоветских республиках сложились крайне разные социально-экономические, демографические и языковые ситуации. Уникальность Республики Казахстан, на огромной территории которой проживает более 130 этносов, по сравнению с другими центральноазиатскими государствами заключалась в том, что (по данным последней всесоюзной переписи населения 1989 г.) титульная нация составляла только 40,1 % населения страны, численность русских в то же время была 37,4%, немцев - 5,8 %, украинцев - 5,4 %, других этносов - 11,3 % [3, с. 8].

О.Б. Алтынбекова отмечает, что почти 85 % населения Казахстана владели русским языком как первым и вторым. В других республиках Центральной Азии исторически преобладали государствообразующие этносы, а численность русского населения была не столь значительной, как в Казахстане [3, с. 8].

Как известно, в советский период русский язык служил языком межэтнического взаимодействия во всех республиках Советского Союза с населением свыше 260 миллионов человек. Это обусловило проведение социолингвистического изучения в первую очередь национально-русского билингвизма, том числе в Казахстане, где исследованием в этой области посвящены многочисленные научные изыскания (М.М. Копыленко, Б.Х. Хасанов, Э.Д. Сулейменова, З.К. Ахметжанова, Л.К. Жаналина, М.К. Исаяев, А.Е. Карлинский, Н.Ж. Шаймерденова, А.Е. Агманова, Р.А. Авакова, Г.Ю. Аманбаева, Р.С. Амренова, Г.М. Бадагулова, М.А. Диарова, Г.А. Досмухамбетова, Л.В. Екшембеева, А.М. Еримбетова, Ш.К. Жаркынбекова, Д.Ж. Касымова, Б. К. Мурзалина, Ж.А. Нуршаихова, С.С. Саина, Ж.С. Смагулова, С.Ю. Сон, А.К. Шаяхметова, Д.Д. Шайбакова и многие другие.).

За годы независимости в Казахстане выросло новое поколение казахстанцев, ориентированное на иные, чем в советский период, ценности, участвующее в формировании новой языковой ситуации. Тем не менее, большинство исследователей в области политологии, социологии социолингвистики признают тот факт, что, хотя за государственным языком в Казахстане законодательно закреплены функции языка межнационального общения, но *de facto* русский язык, функционирующий в соответствии с законодательством наравне с государственным, по-прежнему сохраняет свои позиции как язык межэтнического взаимодействия.

Однако не только казахский и русский языки на сегодняшний день являются инструментами общения полинационального общества суверенного Казах-

стана, но и английский язык прогрессивно занимает свою нишу.

В Посланиях Президента Республики Казахстан Нурсултана Назарбаева народу Казахстана подчеркивается стратегическая важность развития этих трех языков. Стремление Казахстана к мировой интеграции в экономике и других сферах влечет сегодня необходимость овладения передовыми технологиями, которое было бы совершенно непостижимым без знания английского языка. Ресурсы Интернет-сайтов, передовой зарубежный опыт находится в свободном доступе исключительно на английском языке.

Н. Назарбаев не раз в своих выступлениях подчеркивает необходимость развития в республике трехязычия [4]. Казахский язык нуждается в своем развитии как государственный и уважение к нему, бесспорно, определяет сознательность населения республики и его гражданственность. Русский язык – язык межнационального общения, необходим для поддержания равновесия и согласия в полиэтническом обществе Казахстана. Английский язык – это своего рода инструмент интеграции в мировое экономическое пространство.

Закон Республики Казахстан «О языках в Республике Казахстан», принятый в 1997 г., призван регулировать общественные отношения, возникающие в связи с употреблением языков в деятельности государственных, негосударственных организаций и органов местного самоуправления. С момента принятия этого Закона и в ходе реализации Государственной программы функционирования и развития языков (от 5 октября 1998 г. № 4106) в 1998-2000 гг. созданы предпосылки для дальнейшего расширения и углубления процессов языкового строительства во всех основных сферах общественной жизни. Принята Государственная программа функционирования и развития языков на 2001-2010 годы, в которой отмечается, что *«оптимальный процесс языкового строительства является одним из наиболее социально значимых аспектов в жизни государства, поскольку способствует упрочению гражданского согласия в обществе и его дальнейшей консолидации, обеспечивая полноценную реализацию этнолингвистических и культурных потребностей»* [5, с. 41].

Дальнейшая реализация языковой политики в Республике Казахстан предполагает выяснение текущего состояния языковой ситуации. Преследуя цель – обеспечить наиболее оптимальные условия для процесса языкового строительства, разработана программа социологического мониторинга языковой ситуации в стране.

Как говорит Председатель Комитета по языкам Министерства культуры и информации Республики Казахстан Ербол Шаймерден в своем интервью о том, что проводится последовательная работа по реализации Государственной программы функционирования и развития языков на 2001-2010 годы. Активно ведется мониторинг развития ситуации в делопроизводстве, для чего разработана специальная

электронная программа. Более эффективна пропаганда положительного опыта, применение мер стимулирующего характера, к примеру, установление надбавок к заработной плате [6, с. 4].

Нужно активно пропагандировать тех молодых людей неказахской национальности, говорит Ербол Шаймерден, которые на профессиональном уровне овладели государственным языком и сегодня успешно трудятся, к примеру, в сфере образования, культуры, на телевидении, в том числе и в банковской сфере...

Комплекс мер должен быть направлен на решение поставленных задач, от которых в конечном счете зависит правильное восприятие населением языковой политики.

Шаймерден Е. называет конкретные мероприятия, которые способствуют формированию языковой культуры. К примеру, олимпиады на знание трех языков «Тілдарын», в которых принимают участие молодые люди от 18 до 30 лет. Так вот, в 2008 году победителем в ней стала русская девушка Анна Данченко из Актобе. Ее пример говорит о том, что значительно возрос интерес к освоению казахского языка у представителей других национальностей.

Кроме того, он отмечает, что в настоящее время в системе Интернет существует портал государственного языка, на котором размещены различные компьютерные программы, словари, способствующие самостоятельному изучению языка, разработана единая методика обучения языку, функционируют сеть центров обучения государственному языку [6, с. 4].

За последние 2 года по заказу Комитета по языкам Министерства культуры и информации Республики Казахстан многотысячными тиражами издано около десяти словарей, в том числе двухязычных и трехязычных.

В целом, как говорит Шаймерден Е. языковая ситуация развивается предсказуемо и считает, что просто необходимо повышать ответственность руководителей за состояние дел на вверенном участке работы.

На сегодняшний день одним из требований становится обеспечение подготовки документов, писем, проектов законов и так далее на государственном языке. А без должной языковой подготовки специалистов сделать это невозможно.

О языковой проблеме в Казахстане часто говорит Лауреат Президентской премии мира и духовного согласия, писатель и переводчик, немец Герольд Бельгер. Он пишет о том, что эта проблема – одна из самых сложных во всем мире, а не только в Казахстане. И в Германии об этом идет разговор, и во Франции, и в европейских странах. Везде жалуются, что исконный, свой, национальный язык теряется, засоряется англицизмами, молодежным сленгом и так далее.

Наш Президент поступает мудро, постоянно сглаживая языковую проблему, говорит не только по-казахски, но и по-русски, порой в чем-то жертвует своей казахской сущностью, чтобы в стране был мир, было спокойствие.